

האם מותר להוציא דם טבורי בשבט?

השימוש בתאי גזע לצרכי רפואה הוא אחד הנושאים הנחקרים והמתפתחים ביותר בשנים האחרונות במדע הרפואי, כאשר ככל שעוברות השנים מתפתחים שימושים רפואיים נוספים שניתן לבצע בעזרת תאים יקרי ערך אלו.

המקור העיקרי והיעיל ביותר לתאי גזע הוא דם טבורי. משום כך, פשט המנהג בשנים האחרונות לאסוף דם טבורי לאחר הלידה, זמן קצר לאחר ניתוק חבל הטבור מן התינוק. הדם שנאסף נשמר בתנאים מתאימים למשך שנים ארוכות לשימוש עתידי במקרה הצורך, באופן פרטי או עבור בנק דם טבורי שפתוח לשימוש הציבור.

פרקטיקה זו הובאה בפניהם של פוסקי ההלכה בכדי שיפסקו האם מותר להפיק דם טבורי במהלך לידה שמתרחשת בשבת או לא.

בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לו סעיף יב) כותב בפשטות לאסור זאת, מבלי לנמק מדוע, ומציין שהדבר יהיה מותר רק אם כעת יהיה חולה הזקוק בדחיפות לדם זה. מקור לכך הוא מציין "דעת רופא". כלומר, רק כאשר הדם הטבורי נדרש כפיקוח נפש מידי, מותר להפיק אותו.

שלא כדרכו, הרב נויבירט זצ"ל, מחבר הספר, איננו מביא מקורות לדבריו. ואכן, בריאיון שנערך עם בנו, הרב ברוך נויבירט לאחר פטירתו, הוא סיפר כי פסק הלכה זה, שנכנס לספר "שמירת שבת כהלכתה" במהדורה החדשה שלו, שיצאה סמוך לפטירתו, התחדש על ידו כשכבר היה הספר מוכן לדפוס. מאחר שהוא סבר ששאלת הפקת הדם הטבורי בשבת תהפוך לשאלה מעשית משמעותית, הוא הורה להתאמץ ולהכניס את השורות הקצרות בנושא אל תוך הספר המוכן כבר לדפוס. ניתן להעריך שזו היא הסיבה שהרב נויבירט איננו מציג נימוקים לפסק שלו.

לעומתו של הרב נויבירט שאסר את הוצאת הדם הטבורי (אלא אם כן כאמור במקרה שבו ישנו חולה שזקוק מיד לכך), בתשובה מפורטת ורחבה עסק רבינו הרב אשר וייס שליט"א בשאלה, והגיע למסקנות אחרות, שיש להתיר את הדבר, בכפוף למספר תנאים. מלבד תשובת רבינו הרב וייס שהתפרסמה מאוד עם השנים, וההוראה שכנגד של הרב נויבירט – אין בנמצא דיון הלכתי משמעותי בתשובות הפוסקים בני דורנו. נעקוב איפה אחר הדיון בתשובת הרב וייס ובתשובות משלימות שכתב בנושא.

הוצאת הדם הטבורי מתבצעת באמצעות מזרק בדומה לבדיקת דם. שלב ההוצאה הוא בזמן שעדיין לא יצאה השליה לגמרי מן הגוף. תכולת המזרק נשמרת בשקית סטרילית שיש בה נוזל משמש. השקית נקשרת בשני קשרים ברצועה מיוחדת מחומר אלסטי. בתוך

ביומיים השקית מועברת למעבדה שמרוקנת את השקיות ומכינה את הדם להקפאה עמוקה לשעת הצורך.

תיאור זה מעלה מספר שאלות הלכתיות: ראשית, האם מותר להוציא את הדם מחבל הטבור (מלאכות חובל מפרק או צובע שנידונו בכל הוצאת דם). שנית, האם מותר להוריק את הדם לתוך הנוזל השקוף (או שיש לחשוש בזה למלאכת צובע). שלישית, האם יש איסור בקשירת השקית. רביעית האם מותר לטלטל את השקית ובתוכה הדם והנוזל. חמישית, ביחס לכלל התהליך, האם יש בזה איסור הכנה משבת לחול.

הרב וייס דן בשאלות אלה לפי הסדר.

כמבואר בגמרא בשבת (קז, ב), החובל בבעלי חיים "חייב" – הוי אומר יש כאן מלאכה דאורייתא. אך מה היא המלאכה, בזה נחלקו הראשונים במחלוקת גדולה ומפורסמת. רוב הראשונים כתבו שהאיסור הוא מצד נטילת נשמה, שמאחר שהתורה לימדה אותנו ש"הדם הוא הנפש", כלומר חיותו של האדם נמצאת בדמו, אם כן כל נטילה של דם, נחשבת כרציחתו של האדם. ואף שהוא בפועל נותר בחיים, מכל מקום "מה לא קטלא כולה מה לי קטלא פלגא" (=גם נטילה חלקית של כח החיות נחשב מלאכה לענין זה).

אמנם, דעת הרמב"ם (הלכות שבת ח, ז) היא שהחובל חייב משום "מפרק", שהיא תולדה של מלאכת "דש".

והדעה השלישית היא דעה שמביא רש"י (שם) שהחיוב הוא מצד מלאכת צובע.

מאחר שההלכה כדעת רוב הראשונים, שהאיסור הוא מצד נטילת נשמה, ברור שאיסור זה לא נאמר אלא בהוצאת דם מן החי ולא בהוצאת דם מן המת. כך מצינו בשבת קלו, ב, כשהגמרא דנה ביילוד שהוא ספק נפל, ואומרת שבכל מקרה מותר למול אותו בשבת, ואין כל חשש של מלאכת חובל, משום שאם הוא אכן יחיה, הרי מצות מילה דוחה את השבת; ואם הוא נועד למות – אין כל איסור בחבלה בו, שהרי "מחתך בבשר" בלבד הוא; כלומר הוא נידון כבר כמת, ולכן החבלה אינה נחשבת כהוצאת נשמה שלו. אמנם, במידה שהאיסור הוא מצד מפרק, מצינו איסור זה גם בפציעת מת (עיין שבת עה, א).

לפי ניתוח זה, במקרה שלנו שבו בשעת הוצאת הדם כבר אין חיות בחבל הטבור, מאחר שנפרדה השליה מן האם, ואפילו אם לא יצאה לגמרי כבר היא נפרדת מגוף האישה, ואינה חיה, אם כך אין לחשוש בכך לאיסור חובל.

ואף שלכאורה לפי דברים אלו על כל פנים לדעת הרמב"ם היינו צריכים להחמיר, מאחר ששייכת מלאכת מפרק גם בהוצאת דם, מצד הרב וייס לקולא גם לדעתו, בהתבסס על חידוש עצום. הוא מביא את דברי רש"י בשבת עה, א שמהם משמע שהחיוב על מפרק הוא

רק כאשר הוא דוחק את הבשר בכדי להוציא את הדם. כבר בעל האגלי טל (דש ט"ו ו') טרח לבאר דברים אלה, אך הרב וייס אינו מסכים עם מסקנותיו, ומבאר שיסוד הדין הוא שבמלאכה זו נדרש מלבד דמיון במהות למלאכה המקורית של "דש" גם דמיון בצורת הפעולה, ולכן כשם שבמלאכת דישה צורת המלאכה היא על ידי דחיקה של החיטים, כך גם בהוצאת הדם שהיא תולדה שלה לדעת הרמב"ם נדרש שצורת הפעולה תהיה על ידי דחיקה של הבשר להוצאת הדם.

על פי זה יוצא שייתכן שגם לדעת הרמב"ם אפשר להקל בסוגיא זו משום שהוצאת הדם כשהיא מתבצעת על ידי מזרק אינה דומה כלל לדישה.

צד נוסף לדון בו לקולא הוא בשאלה האם הדם כפי שהוא במצבו כשהוא נתון בחבל הטבור לאחר שנותק התינוק כבר מחבל הטבור, יש בו איסור חובל בהוצאתו או לא, מעבר לשאלה האם דם זה נמצא בגוף חי או לא שנידונה לעיל. יסוד הספק הוא בנוגע לחילוק שמצינו בגמרא בפרק ראשון בכתובות (ה, ב), שם דנה הגמרא לגבי בעילת מצוה של כלה בשבת המוציאה דם בתולים. הגמרא מסתפקת האם דם בתולים נחשב "מפקד פקיד" או "חבורי מיחבר". כלומר האם הדם כנוס בין כתלי הרחם ואינו בלוע בהם, ולכן הוצאתם אינה עושה "חבורה" אלא רק פותחת את הפתח ליציאת הדם, או שהוא מחובר ובלוע בין כתלי הרחם, ובבעילתו הוא עושה חבורה בכדי להוציא את הדם.

מבואר מדברי הגמרא, שבאופן הראשון, הדבר מותר ואין בכך משום חבורה.

למעשה ישנן שתי סברות לדמות את הדם הטבורי במצבו בתוך חבל הטבור לאחר הלידה, לדם שנמצא במצב של "מפקד פקיד":

1. לאחר שהתינוק מנותק מחבל הטבור והחבל נקשר ואין כל זרימת דם, והחבל עצמו אין בו אלא כלי דם בלבד ולא שאר רקמות, לכאורה מצבו הוא "מפקד פקיד", כלומר שהדם מכונס בלבד בחבל ולא בלוע בו.
2. אחרי שנותקה השליה, שיש לה מחזור דם עצמאי שאינו מעורב במחזור הדם של היולדת, מסתבר שהדם נחשב מפקד פקיד.

אך הרב וייס שליט"א מעיר שאין אפשרות להסתמך על סברות אלו, "דבאמת קשה להגדיר גדר מפקד פקיד ואפשר דאף דם זה של חבל הטבור חבורי מיחבר ואינו דומה לדם חילזון שלגביו כתבו התוס' דמפקד פקיד, וצ"ע".

את החלקים הבאים בתשובתו מקדיש הרב וייס לחששות ההלכתיים הנוספים:

לגבי חשש איסור צובע הוא מעיר שמאחר שבהורקת הדם לשקים שיש בה נוזלים, אין חשש צובע מאחר שאין לו לא כוונה לצבוע ולא צורך בצביעה זו אין כאן מלאכת צובע כלל,

ומבואר בפוסקים ביסוד מלאכת צובע. וכפי שכתב זה נפסק בשמירת שבת כהלכתה (פרק ג) לגבי נתינת חומרי חיטוי במים, שאף כאשר המים מכחילים בכך הדבר מותר כיון שאין כוונתו לצביעה.

[אמנם נחלקו הפוסקים בדורנו בזה לענין נתינת מתקן באסלה שבירידת המים פולט חומר חיטוי וריח טוב שגם צובע את מי האסלה, ובשש"כ שם החמיר בזה, אמנם הרב וייס מעיר שהחומרא נכונה רק כשיש מטרה גם לצבוע את המים, אבל כשאין מטרה כזאת אין להחמיר בדבר הן בצבע האסלה והן בנידונו לגבי דם עוברי].

לגבי קשירת השקית, ממליץ הרב וייס להשתמש בשיטת סגירה אחרת, כגון קליפס, כדי להימנע מקשירת קשר שיש בו חשש איסור.

לגבי איסור מוקצה, מכריע הרב וייס שהדבר מותר כיון שזה נעשה לצורך גדול ולצורך הצלת הנפש אף שהדבר רחוק שיצטרכו לו.

ומכל מקום הוא כותב שאם אפשר לטלטל את השקית ואת המזרק בשינוי ויהיה טלטול מן הצד בלי חשש ביפול המזרק וישפך הדם, עדיף.